

TOMASZ SROKA

GŁOSA DO UCHWAŁY SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 24 LUTEGO 2006 R., SYGN. AKT: I KZP 54/05¹

Kodeks karny przewiduje kilka instytucji związanych z poddaniem sprawcy próbie, wśród nich warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary². Zastosowanie tej instytucji uzależnione jest od spełnienia kilku przesłanek, z których najważniejszą jest pozytywna prognoza kryminologiczna, polegająca na przekonaniu, że po opuszczeniu zakładu karnego skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności, że nie powróci na drogę przestępczą. Aby sprawca odczuł jakąkolwiek dolegliwość związaną z wymierzoną karą, instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia zależna jest od czasu faktycznego jej wykonywania oraz wysokości orzeczonej kary. Dlatego też konieczne jest odbycie co najmniej połowy kary, lecz w wymiarze nie mniejszym niż 6 miesięcy³. Czas pozostały do odbycia kary stanowi okres próby dla skazanego. Co do zasady nie może on być krótszy niż 2 lata ani dłuższy niż 5 lat⁴. Ponadto powyższe zasady stosuje się także co do kar, które na mocy przepisów prawa nie mogą być połączone w jedną tzw. karę łączną, a które skazany ma odbyć kolejno po sobie⁵.

¹ OSNKW 2006, nr 3, poz. 22.

² Pozostałe to: warunkowe umorzenie postępowania karnego oraz warunkowe zawieszenie wykonania orzeczonej kary.

³ Recydywiści określani w art. 64 k.k. oraz osoby skazane na karę 25 lat pozbawienia wolności i karę dożywotniego pozbawienia wolności muszą odbyć większy wymiar kary. Por. art. 78 § 2 i 3 k.k.

⁴ W przypadku recydywistów z art. 64 § 2 k.k. wynosi on od 3 do 5 lat, zaś w przypadku warunkowego zwolnienia z kary dożywotniego pozbawienia wolności okres próby wynosi 10 lat.

⁵ Por. art. 79 § 1 k.k.

Szczególny rodzaj warunkowego przedterminowego zwolnienia przewiduje art. 155 § 1 k.k.w. W myśl tego przepisu: „jeżeli przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności trwała co najmniej jeden rok, a skazany odbył co najmniej 6 miesięcy kary — sąd penitencjarny może warunkowo zwolnić skazanego z odbycia reszty kary na zasadach określonych w art. 77 Kodeksu karnego, przy czym zwolnienie może nastąpić w każdym czasie, bez ograniczeń wynikających z art. 78 i 79 Kodeksu karnego”. Oznacza to, że w takim przypadku, decydujące znaczenie dla warunkowego zwolnienia ma — poza wymaganymi przez ten przepis okresami przerwy i rzeczywistego odbywania kary — pozytywna prognoza kryminologiczna, o której właśnie mówi art. 77 k.k. Nie można natomiast skorzystać z dobrodziejstwa tego przepisu, jeżeli kara pozbawienia wolności została orzeczona na okres powyżej 3 lat.

W związku ze stosowaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia na zasadach określonych właśnie w art. 155 k.k.w. pojawia się wątpliwość, czy warunek, że orzeczona kara pozbawienia wolności nie przekracza 3 lat, może zostać przeniesiony także na sumę niepodlegających łączeniu kar, jakie skazany ma do odbycia po kolei. W głosowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że „w wypadku odbywania przez skazanego dwóch lub więcej nie podlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, warunkowe zwolnienie skazanego na zasadach określonych w art. 155 § 1 k.k.w. nie jest możliwe wtedy, gdy suma orzeczonych kar pozbawienia wolności przekroczyła 3 lata”. Oznacza to na przykład, iż sprawca skazany za cztery przestępstwa na cztery kary 10 miesięcy pozbawienia wolności, nie może skorzystać z dobrodziejstwa instytucji z art. 155 k.k.w. pomimo spełnienia innych przesłanek uzasadniających warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary. Takie stanowisko zajął również Sąd Apelacyjny w Katowicach⁶ podkreślając, że „kara pozbawienia wolności orzeczona na okres powyżej 3 lat w rozumieniu przepisu art. 155 § 2 k.k.w. to kara, na którą składa się również suma kar orzeczonych wyrokami sądów, które jednostkowo nie wykraczają poza ten wymiar”. Moim zdaniem rozwiązanie przyjęte w uchwale Sądu Najwyższego nie jest trafne.

Podstawowy problem polega na tym, iż art. 155 § 2 k.k.w. wyraźnie łączy negatywną przesłankę orzekania warunkowego zwolnienia z orzeczeniem jednostkowej „kary pozbawienia wolności” w wymiarze przekraczającym 3 lata. Przepis ten nie wspomina natomiast o „sumie niepodlegających łączeniu kar”. Sąd Najwyższy przyjął, że przez zawarty w tym przepisie

⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 II 2000 r., sygn. akt II AKz 61/00, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2000, nr 5, poz. 83.

zwrot „kara” należy także rozumieć dwie lub więcej niepodlegające łączeniu kary pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno⁷. Moim zdaniem uznanie, iż użyte w liczbie pojedynczej pojęcie „kara pozbawienia wolności” oznacza także „sumę kar”, stanowi wyjście poza granice wykładni językowej, co zwłaszcza w przypadku regulacji mających charakter ograniczający (a taki jest sens negatywnej przesłanki stosowania warunkowego zwolnienia z art. 155 k.k.w.) jest niedopuszczalne. Przyjęcie, iż art. 155 § 2 k.k.w. dotyczy sumy kar jest więc w istocie odwołaniem się do analogii na niekorzyść skazanego.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że w systemie prawa karnego (także w Kodeksie karnym wykonawczym) pojęcie „kara pozbawienia wolności” nie jest tożsamy znaczeniowo z pojęciem „suma niepodlegających łączeniu kar”. Z tego właśnie powodu w Kodeksie karnym odrębnym przepisem (art. 79) przewidziano możliwość stosowania instytucji warunkowego zwolnienia także do sumy kar pozbawienia wolności. Ustawodawca uznał więc, iż użyty w przepisach o warunkowym zwolnieniu (art. 77 i 78 k.k.) zwrot „kara pozbawienia wolności”, nie obejmuje swoim zakresem znaczeniowym także „sumy niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności”. W związku z powyższym zgodzić się należy z Sądem Najwyższym, że „zawarty w art. 77 § 1 k.k. zwrot »skazanego na karę pozbawienia wolności« w istocie odnosi się także do skazanego na dwie (lub więcej) nie podlegające łączeniu kary pozbawienia wolności”, biorąc oczywiście pod uwagę treść art. 79 § 1 k.k., jednak nie do przyjęcia jest twierdzenie, że z uwagi na fakt, iż warunkowe zwolnienie w trybie art. 155 k.k.w. następuje na zasadach określonych w art. 77 k.k., „przez użyte w obu paragrafach art. 155 k.k.w. zwroty »kara« rozumieć należy także dwie (lub więcej) nie podlegające łączeniu kary pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno”.

Zgodnie z art. 155 § 1 k.k.w., przepis ten stosuje się bez ograniczeń zawartych w art. 78 i 79 k.k. Artykuł 78 k.k. stanowi o okresach, po jakich można skazanego zwolnić. Oznacza to, że z dobrodziejstwa tego przepisu można skorzystać nawet w przypadku nie odbycia choćby połowy orzeczonej kary. Natomiast art. 79 k.k. zawiera w sobie tak naprawdę tylko jedno ograniczenie. Zgodnie z tym przepisem instytucję warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary stosuje się także w stosunku do sumy dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar, które skazany ma odbyć kolejno. Samo ustanowienie możliwości skorzystania z tej instytucji w takim przypadku

⁷ Sąd Najwyższy oparł się w tym zakresie na wykładni zwrotu „skazanego na karę pozbawienia wolności” z art. 77 § 1 k.k., biorąc pod uwagę treść art. 79 § 1 k.k.

niewątpliwie nie stanowi żadnego ograniczenia, a jest wręcz poszerzeniem zakresu jej stosowania. Bowiem dzięki takiemu rozwiązaniu w wielu przypadkach skazany, który ma do odbycia kilka kar pozbawienia wolności, będzie mógł wcześniej i na korzystniejszych dla siebie warunkach ubiegać się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Na przykład w przypadku, gdy skazany ma do odbycia dwie kary pozbawienia wolności — jedną dłuższą, drugą krótszą — będzie mógł wyjść z zakładu karnego na okres próby nawet nie rozpoczynając odbywania tej krótszej kary, co przy braku tego typu przepisu byłoby niemożliwe.

Ograniczenie zaś pojawia się w stosunku do obliczania okresu kary, po odbyciu którego można się ubiegać o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Zgodnie z art. 79 k.k. okres ten oblicza się w stosunku do sumy tych dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar, które skazany ma odbyć kolejno. Z powyższego można więc wywnioskować, że jeżeli art. 155 k.k.w. wyłącza stosowanie wszystkich ograniczeń zawartych między innymi w art. 79 k.k., to również wyklucza obliczanie wymaganego okresu odbycia kary w stosunku do sumy kilku niepodlegających łączeniu kar. Oznacza to, że na gruncie Kodeksu karnego wykonawczego wszelkie przesłanki formalne należy odnosić nie do sumy kar, ale do każdej kary z osobna.

Zgodnie z art. 155 § 2 k.k.w. możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia na zasadach określonych w tym kodeksie nie można stosować, jeżeli kara wolności została orzeczona na okres powyżej 3 lat. Jak powiedziano wyżej, w stosunku do kilku niepodlegających łączeniu kar, aby móc skorzystać z dobrodziejstwa tego przepisu, przesłanka ta powinna być spełniona nie w stosunku do sumy tych kar, jak stwierdził Sąd Najwyższy — bo to wyklucza wyłączenie ograniczeń wynikających z art. 79 k.k. — ale w stosunku do każdej jednostkowej kary z osobna.

Należy podkreślić, że każda orzeczona kara powinna spełniać dwa cele: prewencji generalnej i prewencji indywidualnej, czyli funkcje zapobiegawcze i wychowawcze w stosunku do całego społeczeństwa, jak i w stosunku do samego sprawcy. Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia części kary jest typową instytucją mającą służyć realizacji tego drugiego celu. Bowiem „warunek spełnienia celów kary związanych z prewencją generalną nie należy już do kręgu przesłanek warunkowego przedterminowego zwolnienia. Jego udzielenie uzależnia się natomiast od przekonania sądu o pozytywnej prognozie kryminologicznej co do osoby skazanego”⁸. Ponadto

⁸ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 6 X 1998 r., sygn. akt II AKz 14/98, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1999, nr 3, poz. 35.

instytucja powyższa ma olbrzymi wpływ na resocjalizację sprawcy. Wcześniejsze wyjście na wolność jest środkiem, który może zachęcić skazanego do pracy nad swoim zachowaniem. Dodatkowym elementem przemawiającym za tym jest wyznaczony przez sąd okres próby, w którym skazany będzie pod szczególnym nadzorem sądu. Widmo powrotu do więzienia w razie jakiegokolwiek naruszenia prawa sprawia, że skazany tym bardziej pilnuje swojego postępowania, i właśnie wtedy najlepiej realizowane są cele kary z zakresu prewencji indywidualnej. „Orzekanie o przedterminowym zwolnieniu z reszty kary pozbawienia wolności wymaga pogłębionej oceny osobowości skazanego, daleko głębszej niż skonstatowanie liczby kar czy nagród regulaminowych, ogólnikowe przywołanie charakteru popełnionego przestępstwa itp. Skróceniu do granic dopuszczonych ustawą lub wyrokiem podlega każda kara, wymierzona nawet za najbardziej okrutne przestępstwo, gdy kompleksowe rozważenie osobowości skazanego pozwala sędziemu przyjąć, że dalsze jej wykonywanie jest już niecelowe”⁹. Warunkowe przedterminowe zwolnienie „nie jest rodzajem łaski sądu ani też dobrodziejstwem, lecz elementem procesu wykonywania orzeczonej kary”¹⁰. Instytucja ta ma bowiem przystosować skazanego po pobycie w zakładzie karnym do pełnoprawnego życia w społeczeństwie.

„Orzekanie co do przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności nie jest ponownym oznaczeniem kary za popełnione przestępstwo, ewentualnie jej łagodzeniem, ale jest racjonalnym stosowaniem środków penitencjarnych dla racjonalizowania kary, by nie pozbawiać wolności bez niezbędnej potrzeby i nie marnować społecznych nakładów na wykonywanie kary, co nie jest bez znaczenia, gdy wiele kar nie może być wykonywanych z braku środków po temu”¹¹. Należy pamiętać, że warunkowe przedterminowe zwolnienie dalej jest sankcją, taką jak pozostałe. Jest to sankcja penalna o charakterze nieizolacyjnym, w czasie której skazany podlega obserwacji, można wobec niego stosować dozór, a nadto nałożyć szereg obowiązków. Stosując wobec skazanego tę instytucję, nie odstępujemy więc od dalszego karania, lecz karę izolacyjną zamieniamy na nieizolacyjną.

Jeżeli więc wszelkie cele, jakie kara izolacyjna miała osiągnąć zostały spełnione, nie istnieją żadne przesłanki, aby skazany odbywał dalej karę pozbawienia wolności, gdyż byłoby to całkowicie sprzeczne z ideą racjonalnego karania i resocjalizacji sprawców. Jest to dodatkowy argument przemawiający

⁹ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19 VIII 1999 r., sygn. akt II AKz 352/99.

¹⁰ K. B u c h a ł a, A. Z o l l, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997, s. 468.

¹¹ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 8 IV 2003 r., sygn. akt II AKz 125/03.

za taką interpretacją art. 155 k.k.w., która uzależnia możliwość ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie w przypadku odbywania kolejno kilku kar niepodlegających łączeniu od spełnienia przesłanek w stosunku do każdej jednostkowej kary, a nie w stosunku do ich sumy. Taka bowiem interpretacja daje sądowi możliwość wcześniejszego zbadania celowości dalszego stosowania kary izolacyjnej i ewentualnego warunkowego zwolnienia z reszty kary osoby skazanej, co do której cel rzeczywistego pozbawienia wolności został już osiągnięty. W przypadku odmiennej interpretacji mogłoby całkiem realnie dojść do sytuacji, gdy skazany odbywałby karę pozbawienia wolności bez jakiegokolwiek potrzeby, gdyż wszystkie jej cele zostały już osiągnięte, a nie istniałyby żadne prawne możliwości na zmianę tego typu kary. Taki stan rzeczy naruszałby zasadę proporcjonalności z art. 31 ust. 3 Konstytucji¹². Oznaczałby bowiem stosowanie ograniczeń w zakresie podmiotowych praw konstytucyjnych, które nie są już konieczne.

W głosowanej uchwale Sąd Najwyższy stwierdził ponadto, że „poprzestanie na rezultatach wykładni językowej omawianych przepisów pozostawałoby w oczywistej sprzeczności z zasadami sprawiedliwości, bowiem stawiałoby w sytuacji uprzywilejowanej sprawcę niepoprawnego, dokonującego kolejnych przestępstw w układzie uniemożliwiającym objęcie wymierzonych mu kar jednostkowych pozbawienia wolności karą łączną”. Moim zdaniem należy jednak przede wszystkim pamiętać o tym, że sam upływ wymaganego minimalnego okresu, jaki z orzeczonej kary pozbawienia wolności należy odbyć, aby móc się ubiegać o warunkowe przedterminowe zwolnienie, jeszcze o niczym nie decyduje. Już Sąd Najwyższy w uchwale z 11 stycznia 1999 r. stwierdził, że „dopóki decyzji o warunkowym przedterminowym zwolnieniu nie podjęto, dopóty nie można mówić o nabyciu przez osobę skazaną uprawnień, które mogłyby podlegać ochronie w świetle konstytucyjnej zasady ochrony praw słusznie nabytych. Upływ określonego *quantum* kary nie tworzy jeszcze bowiem po stronie skazanego żadnego »roszczenia« (»uprawnienia«), czy choćby samej »ekspektatywy« warunkowego zwolnienia, które mogłyby podlegać ochronie”¹³. Podobne stanowisko zajął Trybunał Konstytucyjny stwierdzając, że „upływ wymaganego *quantum* kary stanowi

¹² „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

¹³ Sygn. akt I KZP 15/98, OSNKW 1999, nr 1/2, poz. 1.

tylko jedną z przesłanek warunkowego przedterminowego zwolnienia, konieczną aby doszło w ogóle do rozpoznania wniosku. Spełnienie tej przesłanki nie oznacza jednak, że zwolnienie warunkowe zostanie skazanemu udzielone. Decydują o tym przesłanki materialne, określone w art. 77 k.k.¹⁴ Wynika z tego, że tak naprawdę o warunkowym przedterminowym zwolnieniu decyduje istnienie pozytywnej prognozy kryminologicznej, o której mówi art. 77 k.k. Do zastosowania instytucji z art. 155 k.k.w. konieczne jest więc ocenienie przez sąd, czy zostały spełnione — najważniejsze dla warunkowego zwolnienia — przesłanki materialne. Argumentem, iż w stosunku do skazanego istnieją jak najbardziej pozytywne prognozy kryminologiczne, mógłby być na przykład fakt, że korzystając z długiego okresu przerwy przestrzegał on w pełni porządek prawny, co z pewnością może uzasadniać, że po wyjściu na wolność będzie postępował podobnie. Możliwość zaś wczesnego, już po 6 miesiącach, skontrolowania przez sąd, czy u osoby skazanej nie występuje taka pozytywna prognoza kryminologiczna, spowoduje, że nie dojdzie do sytuacji, kiedy to skazany odbywałaby zupełnie niecelową z punktu widzenia prawa i idei resocjalizacji karę izolacyjną, a jednocześnie nie istniałyby żadne prawne możliwości, aby zmienić ten stan rzeczy i zamienić ją na karę nieizolacyjną. Moim zdaniem to właśnie brak możliwości wcześniejszego przeprowadzenia przez sąd wyżej wymienionej kontroli, a nie istnienie tej możliwości, pozostaje w sprzeczności z zasadami sprawiedliwości.

¹⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 10 VII 2000 r., sygn. akt SK 21/99, OTK ZU 2000, nr 5, poz. 144.

